

מפגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

כרך כא • גיליון 37

תמוז תשע"ג – יוני 2013

יוצא לאור על ידי:

אנאר

"אפשר" – עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

בשיתוף עם:

המכללה האקדמית בית ברל
בית הספר לחינוך
החוג לקידום נוער

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים
האגף לנוער צעירים ושירותי תקון

חולף עם הרוח: טיפול לפי תוכנית שנים-עשר הצעדים

עורך: נתי רונאל

רמת גן: אוניברסיטת בר אילן, תשע"ב (247 עמודים)

נחום מיכאלי

הספר החדש "חולף עם הרוח" הוא גשר, וד"ר נתי רונאל, עורכו של הספר, הוא המגשר. הספר מהווה גשר בין אנשי המקצוע שהתמחו בתחום ההתמכרויות ועוסקים בטיפול במכורים, לבין ציבור רחב של מכורים שמצאו את הדרך אל האור באמצעות חברים לצרה, ופועלים בקבוצות לעזרה עצמית על פי תכנית 12 הצעדים.

הקבוצות הראשונות לעזרה עצמית של מכורים החלו לפעול בישראל בשנות השבעים. היו אלו קבוצות AA (אלכוהוליסטים אנונימיים), והן הורכבו בחלקם הגדול מאנגלו-סקסים, שהכירו את התכנית עוד מחו"ל. רובם השתלבו במקביל במרכזי הטיפול המקצועיים שנפתחו בארץ. כעובד סוציאלי צעיר נהגתי מדי חודש להגיע למפגש הפתוח של הקבוצה התל אביבית, ובצד ההתפעמות מגודל החוויה ומהאנרגיה הטובה ששרתה על האנשים, לבי נחמץ לא אחת מהזלזול ומהבוטות שחלק מהמשתתפים הפנו לעבר אנשי המקצוע, כאילו אמרו בלבם: "מה הם מבינים בכלל?" באופן מפתיע נהגו כך גם מכורים שהגיעו בדקות לטיפול המקצועי, ולהערכתי היו חייבים למטפל המסור חלק נכבד מתהליך השיקום שלהם. הגישה הייתה שהעולם מתחלק לאלו ש"היו שם" ומבינים מה זה להיות מכור ולאלו ש"לא היו שם" ולעולם לא יבינו. לא פלא שגם אנשי מקצוע שהתכנית סקרנה אותם חשו לא רצויים והדירו רגליהם מהמפגשים.

השינוי החל, לדעתי, עם פריחתן של קבוצות ה-NA, הקבוצות של המכורים לסמים, שללא ספק השפיעו רבות על מערך הטיפול המקצועי למכורים. חלק מהנגמלים השתלבו בעצמם בתכניות הטיפול כמדריכים והפכו לגשר בין הקבוצות לעזרה עצמית לבין תכניות הטיפול המקצועיות. מרגע זה לא הרחיק היום שבו התברר לכולם שלא מדובר בתכניות מתנגשות או מתחרות, אלא בתכניות המשלימות אחת את רעותה.

ואז הגיע ד"ר נתי רונאל, מי שהשפיע יותר מכול על תהליך הגישור שבין אנשי המקצוע שלמדו את נושא ההתמכרויות וביקשו לסייע למכורים על פי גישות מקצועיות מקובלות, לבין חברי הקבוצות לעזרה עצמית שאימצו את גישת 12 הצעדים ופעלו על פי רוחה. ד"ר רונאל החל ללמד אנשי מקצוע את תכנית 12 הצעדים והכניס מטפלים רבים לעולם הרוחני העומד בבסיס התכנית. הספר "חולף עם הרוח" מסכם פרק חשוב זה של הטמעת תכנית רוחנית לעזרה עצמית בעולם המקצועי.

לספר שני חלקים. בחלקו הראשון מובאים סיכומי מחקרים ועבודות העוסקים בהטמעת תכנית 12 הצעדים בעבודה המקצועית, ובחלק השני מוצגות כמה דוגמאות מהשטח על השימוש שמטפלים מקצועיים עושים בתכנית. בעיניי, גולת הכותרת של החלק

הראשון היא בעצם קיומו. העברת תכנית המבוססת על רוחניות, על "אנונימיות", לדפוסים מקצועיים כמו מחקר, זו מעין מהפכה. לא פלא שכמעט לא נמצאו בארץ מחקרים שבדקו את הקבוצות לעזרה עצמית. המחקר הפותח את הפרק נעשה במסגרת שירות בתי הסוהר. יש משהו סמלי מאוד בביצוע תכנית המבוססת על יציאה מעבודות לחירות במסגרת כפויה כמו בית כלא. מסגרת כפויה היא גם אחת המסגרות היחידות אשר מאפשרת מחקר על השתתפות חבריה בתכנית. ממצאי המחקר מחזקים ללא ספק את חשיבות שילוב התכנית הרוחנית בתכניות הטיפול השגרתיות.

המאמרים האחרים בפרק הראשון מתייחסים לתהליך הטמעת התכנית בקרב אנשי המקצוע. הם כוללים הסבר מפורט וחשוב על המושגים השונים, שאנשי המקצוע נוטים לעתים לבלבל ביניהם, מאמרים הקשורים לעמדותיהם של אנשי המקצוע לתכניות הרוחניות, ומאמר מסיים, יוצא דופן בחשיבותו, על התהליך המקביל שאותו עוברים מטפלים מקצועיים החווים את התכנית עם מטופליהם (שמש-גולדברג ולנמנטל-פרנס, עמ' 81–93).

אין ספק כי עמדתם של המטפלים המקצועיים היא שתכריע בעניין הטמעת התכנית ותשפיע עליה, וראוי, כפי שהדבר בא לידי ביטוי במאמרים, להקדיש תשומת לב וחשיבה לדרך שבה ניתן לשבות את ציבור המטפלים בקסם התכנית. אם המטפלים ישוכנעו, גם המטופלים יבואו אחריהם.

הפרק השני בספר פורש כמה דוגמאות מהשטח המתארות את הטמעת תכנית 12 הצעדים במסגרות טיפוליות שונות, כמו: שירות בתי הסוהר, יחידה לדרי רחוב, מסגרות לתחלואה כפולה, יחידות טיפול בגברים אלימים ועוד. ברצוני להתעכב על המאמר של גיל-לי קובו והרב איתן אקשטיין, המתייחסים לשילוב תכנית הצעדים בקהילת רטורנו ("מה בין דת לרוח בטיפול במכורים", עמ' 135–150). אחד התירוצים השכיחים שאני שומע ממכורים רבים, דתיים וחילונים כאחד, כשאני מעודד אותם להשתלב בקבוצות לעזרה עצמית או בתכנית 12 הצעדים, הוא שמדובר בתכנית דתית, ויש להם בעיה עם זה. החילונים מציינים שהדת רחוקה מהם, ודתיים רומזים שיש להם כבר אלוהים משלהם וחושן מזה שמעו שזו תכנית שעוצבה ברוח הנצרות. אין ספק שמדובר בחוסר ידע וחוסר הבנה, ומן הסתם – בתירוצים בלבד. המאמר על קהילת רטורנו, קהילה שהוקמה לטובת האוכלוסייה הדתית המכורה ובכל זאת פועלת בגאון ברוח תכנית הצעדים, היא ההוכחה לכך שרוחניות אינה בהכרח דת, ושתכנית רוחנית מתאימה לכול. כשפוגשים בקבוצות הצעדים אתאיסטים מוצהרים לצד חרדים בלבוש המסורתי שלהם, יכולים להבין את עצמתה של התכנית.

לא אחת ציינתי בפני חבריי שכאשר אני יורד במדרגות המקלט של קבוצת AA בתל אביב, אני חש איך בכל מדרגה ניסיוני רב השנים והידע שצברתי הולכים ומצטמצמים, הולכים ומצטנעים. אני יושב בפינת החדר ושומע בשקיקה את דברי המשתתפים, שמדברים על ניסיונם האישי והתמודדותם במחלה. כשאני יוצא מן הפגישה, אני תמיד חש שהתעשרתי – בתובנה, בפרשנות חדשה או לפעמים רק במשפט אחד שהשאיר עליי רושם. בזכות הקבוצה שבה הייתי אורח, אני מטפל טוב יותר. הספר "חולף עם

הרוח", המיועד בעיקר למטפל המקצועי המנוסה, מאפשר לו לרדת במדרגות, או שמא דוקא לעלות במדרגות, אל העולם הרוחני המיוחד, שלא בהכרח מוכר לו, כדי לשאוב משם כוחות, רעיונות וידע שיעזרו לו במלאכתו המקצועית. הספר עוזר למטפלים לגשר בין המוכר להם לבין המוכר להם פחות, ובכך לסייע למכורים רבים יותר.